

Наталія СОКІЛ

ЕТНОКУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТ МІКРОТОПОНІМІВ БОЙКІВЩИНИ

Natalia SOKIL. On Ethnocultural Aspect of Toponyms at Boiko Land

Актуальними проблемами сучасної лінгвістики є питання національної специфіки мовних та мовленнєвих явищ, що допомагають досягнути глибини мислення, менталітету нашого народу. На межі ХХ–ХХІ ст. змінюється підхід до вивчення мови, що виявляється в домінуванні антропоцентризму, когнітивізму та лінгвокультуризму.

До нових лінгвістичних напрямів відносяться і етнолінгвістика, яка базується на важливих працях попередників (В.Гумбольдта, О.Потєбні, У.Сепіра), а також сучасних мовознавців (Ю.Апресяна, Н.Арутюнової, А.Вежбицької, В.Жайворонка, В.Кононенка, М.Кочергана, Л.Лисиченко, О.Селіванової, Ю.Степанова та інших).

Етнолінгвістика вивчає не лише апелятиви, але й оніми, тобто власні назви, з погляду народного світосприйняття, світорозуміння та й загалом ментальності. На думку О.Селіванової, для етнолінгвістичних досліджень “актуальними є феномени мовного коду, колективної свідомості етносу, його культури й онтології”¹. Таким чином, у коло проблем етнолінгвістики входить не лише вербальний контекст, а й уся культурна інформація, що міститься у поведінці, обрядах, ритуалах, звичаях народу.

Система знань у пам’яті людини формується у вигляді концептів чи ментальних образів. Концепт має чимало визначень, починаючи із загальнофілософського, закінчуючи окремими галузевими трактуваннями. Так, для лінгвістики концепт – це насамперед смислове значення імені (знаку). Досить чітким, на наш погляд, є визначення білоруської дослідниці В.Маслової, котра

вважає, що концепт – це “семантичне утворення, відзначене лінгвокультурною специфікою, що в той чи інший спосіб характеризує носіїв певної етнокультури. Концепт, відображаючи етнічне світобачення, маркує етнічну мовну картину світу і є цеглиною для побудови “оселі буття” (за М.Гайдеггером). Водночас – це певний квант знання, що відображає зміст усїєї людської діяльності. Концепт не безпосередньо виникає зі значення слова, а є наслідком зіткнення словникового значення слова з особистим і народним досвідом людини (за Д.Лихачовим). Він оточений емоційним, експресивним, оцінним ореолом”². Таким чином, концепт акумулює в собі семантику слова, взаємозв’язану з досвідом певного етносу.

Мікротопоніми – назви дрібних географічних об’єктів – яскраво відтворюють як матеріальну, так і духовну культуру нашого народу, а концепт культури “усвідомлюється як таке поняття, що вживається на позначення етнічно орієнтованого ментального утворення (концепту), що дає підстави кваліфікувати його як концепт етнокультури, або етноконцепт”³. Отож, етнокультурний компонент входить у змістову частину концепту як пізнавальна складова, що розширює горизонти цінності.

Географічні обшири Карпат яскраво вилилися в мікротопонімні одиниці. Люди не лише номінували ріки, потоки, гори, вершини, поля, але й осмислювали ці реалії у слові, тобто мовні одиниці – це “культурні (етнокультурні) концепти, породжені історико-культурною свідомістю народу”⁴. Топонімічна система дозволяє відтворити “географічну” картину світу певного етносу за допомогою “топонімічних” концептів. При аналізі культурно маркованих онімів ставимо основний акцент на етноконцепті, що передає важливе інформаційне навантаження і висвітлює ту чи іншу ситуацію номінації, традиції у процесі формування власних назв.

У топонімічній картині світу можна виділити важливі етнокультурні концепти, що часто трактуються як “культурно та історично зумовлені”

²Маслова В.А. Когнитивная лингвистика: Учебное пособие.– Минск: Тетра Систем, 2004.– С. 36.

³Іващенко В. Компоненти змістової структури концепту як одиниці етнокультури // Українська Мова.– № 4.– 2004.– С. 28.

⁴Жайворонек В. Українська етнолінгвістика: Нариси.– К.: Довіра, 2007.– С. 11.

¹Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми.– Полтава: Довкілля-К, 2008.– С. 253.

ні стереотипи національного (регіонального) менталітету”⁵. У пропонованій статті мікротопонімний матеріал проаналізуємо крізь призму окремих концептів, таких, як “Простір”, “Людина”, “Сакральність”. Вони є виразниками етнокультурних цінностей бойків.

Простір. Поняття простору сьогодні в науці набуло концептуального значення. Проблеми сприйняття географічного простору стали предметом розгляду філософії, географії, історії, літератури, фольклористики, мовознавства. Топонімний простір – “це своєрідне дзеркало історії тієї чи іншої країни, її народів, їхніх мов та діалектів”⁶. В українському мовознавстві його, на жаль, ще активно не досліджують з погляду народного сприйняття. Більш чітку увагу на просторі сфокусовано у працях російських дослідників, скажімо, О.Березович⁷, Л.Климкової⁸, О.Ковлака⁹ та інших.

У назвах просторових об’єктів чітко простежуються антропоцентричні риси, оскільки людина є як спостерігачем локуса (безпосереднім чи опосередкованим), так і “обживає” його. Вона не лише усіляко взаємодіє з простором, але й активно його номінує. Матеріал розглянемо за просторовими параметрами: 1) локалізація об’єкта; 2) розмір, протяжність; 3) форма, конфігурація; 4) обжитість простору.

1) Об’єкт у просторі відображається завдяки окремим маркувальним словам, які, на думку О.Березович, можна назвати топонімічними маркерами¹⁰: *правий - лівий, передній - задній, верх - низ, початок - кінець, сторони світу*. Простір на характеристика виражається в межах бінарної опозиції, за допомогою якої яскравіше відобража-

ються номінативні процеси. Такі антиноми взаємодоповнюються, розширюють семантичні межі досліджуваного простору. Географічний простір асиметричний, що й виявляється у домінантно-му вживанні тої чи іншої групи онімів.

Розташування “задніх” і “передніх” мікроб’єктів вилилося у найменування: пот. *Задній Потік* [Ілем. Рожн. Ів.-Фр.], сін. *Передні Фелів’ята / Задні Фелів’ята* [Дов. Дрог. Льв.], о. п. *Передні Гоні / Задні Гоні* [Дов. Дрог. Льв.].

Скупчення “верхніх” і “нижніх” об’єктів, що зосереджені в межах моделі “верх - низ”, характерне для мікротопонімії Карпат. Це насамперед зумовлено фізико-географічним розташуванням об’єктів на гористих територіях: к. с. *Верхній Кінець* [В. Рож., Вол., Лав. Ск. Льв.], к. с. *Нижній Кінець* [В. Рож., Вол., Лав. Ск. Льв.], пас., пот. *Нижній Кінець* [Дов. Дрог. Льв.], ск. *Нижна Шкала під Лужанов* [Дов. Дрог. Льв.], ск. *Вишна Шкала під Лужанов* [Дов. Дрог. Льв.], в. *Вишна Рубань* [Ілем. Рожн. Ів.-Фр.], пол. *Вишний Лазок* [Ілем. Рожн. Ів.-Фр.], сін. *Вишний* [Дов. Дрог. Льв.], о. п. *Вишна Клива* [Ілем. Рожн. Ів.-Фр.], о. п. *Вишне Поле* [Ілем. Рожн. Ів.-Фр.], к. с. *Вишний Кінець* [Нов. Кроп. Дрог. Льв.], к. с. *Горішний Кінець* [Ілем. Рожн. Ів.-Фр.], пас. *Горішнянська Клива* [Ілем. Рожн. Ів.-Фр.], сін. *Рубані Горішнянські* [Ілем. Рожн. Ів.-Фр.], к. с. *Нижній Кінець* [Ілем. Рожн. Ів.-Фр.], о. п. *Нижна Кичера* [Ілем. Рожн. Ів.-Фр.], о. п. *Нижні Лази* [Ілем. Рожн. Ів.-Фр.], пас. *Широке Вишне / Широке Нижне* [Дов. Дрог. Льв.].

З етнолінгвістичного погляду, “верхній - нижній” – одна з основних семантичних опозицій у слов’янській картині світу. Верх характеризується символічними ознаками – “хороший”, “благополучний”, “плодовитий”, “життєвий”, а низ – ознаками “поганий”, “неблагополучний”, “бідний”, “смертельний”¹¹. У ряді “верх - низ” міститься і середня точка, що фіксується в обстежуваному матеріалі: к. с. *Середина* [Верхн., Вол., Жуп. Ск. Льв.], в. *Середній Вирьх* [Хаш. Ск. Льв.], пот. *Середній Потік* [Тух. Ск. Льв.], в., пас. *Середна Кичерка* [Дов. Дрог. Льв.], о. п. *Середній* [Дов. Дрог. Льв.], о. п. *Середна Гора* [Дов. Дрог.

⁵Ковлака Е.Ф. Особенности формирования топонимической картины мира: лексико-прагматический и этнокультурный аспекты: Автореф. дисс. ...докт. филол. наук.– Краснодар, 2009.– С. 9.

⁶Фролов Н.К. К проблеме таксонимизации топонимов // В пространстве филологии / ДонНУ. Филологический факультет.– Донецьк: Юго-Восток, Лтд, 2002.– С. 103.

⁷Березович Е.Л. Русская топонимия в этнолингвистическом аспекте.– Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, 2000.– 532 с.

⁸Климкова Л.А. Нижегородская микропонимия в языковой картине мира: Автореф. дисс. ...докт. филол. наук.– Москва, 2008.– 48 с.

⁹Ковлака Е.Ф. Особенности формирования топонимической картины...– 51 с.

¹⁰Березович Е.Л. Русская топонимия в этнолингвистическом аспекте...– С. 88.

¹¹Толстой Н.И. Верх - низ // Славянские древности. Этнолингвистический словарь: В 5 томах / Под ред. Н.И.Толстого.– Москва: Международные отношения, 1995.– Т. 1.– С. 345.

Льв.], к. с. *Середина* [Лем. Рожн. Ів.-Фр.]. Внутрішній зміст пари “верх - низ” часто виражає “наївну” орієнтацію, тобто безпосередню вказівку на верхній чи нижній об’єкт. Однак може містити і “гідрографічний” смисл, зв’язаний із течією ріки¹².

Сторони світу не стали пріоритетними при називанні невеликих об’єктів, серед зафіксованих матеріалів виявлено один онім – сін. *Східні* [Лем. Рожн. Ів.-Фр.].

2) Яскравою характеристикою географічного простору є його протяжність і розмір. Вони відображаються як на горизонтальному, так і на вертикальному рівнях. Їх виражають складові мікротопонімів: *великий, малий, довгий, короткий, широкий, вузький, високий, низький, крутий, пологий, глибокий, мілкий* і под.

Пара *великий - малий* для мікротопонімікону Бойківщини суттєва: г., л. *Великий Верх* [Дов. Дрог. Льв.; Ілем. Рожн. Ів.-Фр.], в. *Верхи Великі / Верхи Малі* [Ілем. Рожн. Ів.-Фр.], л. *Великі* [Ілем. Рожн. Ів.-Фр.], о. п. *Малі Лучки* [Дов. Дрог. Льв.], сін. *Великі Дриї / Малі Дриї* [Дов. Дрог. Льв.], пас. *Великі Ораниці* [Дов. Дрог. Льв.].

Вертикальний рівень простору представлений назвами: в., л. *Висока* [Дов. Дрог. Льв.], бер. *Високі* [Дов. Дрог. Льв.].

Горизонтальними параметрами характеризуються найменування: г. *Довгі Вершки* [Ілем. Рожн. Ів.-Фр.], сін. *Довга Полянка* [Дов. Дрог. Льв.], пас. *Широке* [Дов. Дрог. Льв.], бер., бр. *Широкий Брід* [Дов. Дрог. Льв.].

4) Форма, конфігурація об’єкта виражені здебільшого відприкметниковими утвореннями, що виражають гострі, криві, круглі, плоскі, рівні форми об’єктів: сін. *Остра Кичера* [Дов. Дрог. Льв.], в., л., сін. *Остра* [Дов. Дрог. Льв.], п. *Криві Колиби* [Ілем. Рожн. Ів.-Фр.], о. п. *Крива* [Дов. Дрог. Льв.], пол. *Кругла Яма* [Тух. Ск. Льв.], г., пол. *Кругла* [Ілем. Рожн. Ів.-Фр.], г., уроч. *Круглий* [Жуп. Ск. Льв.], г. *Круглий Верх* [Ілем. Рожн. Ів.-Фр.], л., прит. *Плоска* [Ябл. Богородч. Ів.-Фр.], сін. *Плоський* [Ілем. Рожн. Ів.-Фр.], сін. *Рівне* [Заділ. Ск. Льв.], в., л., о. п., пас., п., сін. *Рівний* [Пл.-Бр., Хащ., Ялин. Ск. Льв.].

5) Мотив “обжитості – необжитості” простору закладений у найменуваннях: л. *Пустий Кут* [Нагуєв. Дрог. Льв.], к. с., пот. *Нове Село* [Жуп. Ск. Льв.], к. с. *Новий Світ* [Пл.-Бр. Ск. Льв.], п. *Стара Дорога* [См. Ск. Льв.], п. *Старе Поле* [Ямельн. Ск. Льв.], цв. *Старий Цвинтар* [В. Рож., Коз. Ск. Льв.], о. п. *Старе Черенище* [Гр. Ск. Льв.], бер., пас. *Страшний Беріг* [Лав. Ск. Льв.], бер., пас. *Страшна Дебря* [Нагуєв. Дрог. Льв.]. Хочемо зазначити, що внутрішній зміст останніх двох мікротопонімів виражає поняття “важкодоступне місце”, а відповідно і необжите.

Людина. Цей концепт реалізовано у таких аспектах: 1) етнічний; 2) соціальний; 3) гендерний; 4) індивідуумний. Власне концепт “Людина” розкриває нам чи не найбільше антропоцентричну природу мовних феноменів.

1) Етнічний аспект мікротопонімів здійснюється завдяки проживанню на території Бойківщини різних етнічних груп. Здебільшого такі оніми мають емоційне забарвлення і формуються в основах *жид, руський, шваб*: п. *Жидівське* [Трух. Ск. Льв.], сін. *Жидівський Горб* [Довж. Ск. Льв.], л., сін. *Руський* [Дов. Дрог. Льв.], г. *Руський Звенів* [Орявч., Пог. Ск. Льв.], чаг. *Швабова Черенина* (<шваб “німець”) [Опор. Ск. Льв.]. Часто антропонім, не характерний для бойківського села, асоціюється з етнічною приналежністю людини і, можна сказати, є синонімом етноніму, наприклад, *Мошко* – це єврей: сін. *Мошкова Загорода* [Опор. Ск. Льв.]. Інша частина мікротопонімікону представлена назвами: о. п. *Волощуківі Обочі* (<волощук “виходець із Волощини”) [Лав. Ск. Льв.], пол. *Волоська* [Ілем. Рожн. Ів.-Фр.], г. *Негорова* [Гута Богородч. Ів.-Фр.], к. с. *Німецька Колонія* [Жуп. Ск. Льв.], цв. *Німецький Цвинтар* [Клим. Ск. Льв.], г. *Турчанка* [Вол. Ск. Льв.], л. *Туркове* [Дов. Дрог. Льв.], бер., л. *Циганський Беріг* [Вол., Хащ. Ск. Льв.], л. *Циганський* [Жуп. Ск. Льв.]. Усі виявлені найменування відбивають історико-соціальні процеси різних періодів на Бойківщині.

2) Соціальне розшарування сіл виражалось насамперед існуванням різних верств населення. Пріоритетним був духовний соціум: сін. *Дякова Полянка* [Дов. Дрог. Льв.], крч. *Ксьондзова Рубань* [Ілем. Рожн. Ів.-Фр.], л. *Паламарів Цовб* [Росох. Ск. Льв.], п. *Лан Попівський* [Коз. Ск. Льв.], о. п. *Підчернецьке* [Ябл. Бо-

¹²Березович Е.Л. Русская топонимия в этнолингвистическом аспекте.– Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, 2000.– С. 109.

городч. Ів.-Фр.], пот. *Попів Потік* [Терн. Ск. Льв.], сін. *Попівство* [Сух. Пот. Ск. Льв.], л. *Попівська Дебря* [Ялин. Ск. Льв.], о. п., п., сін., уроч. *Попівщина* [Верхн., Опор., См., Хащ. Ск. Льв.], сад *На Попівстві* [Дов. Дрог. Льв.], пот. *Церковний Потік* [Лем. Рожн. Ів.-Фр.].

Назви з основою *князь*, *цар* відображали правлячу верхівку: цв. *Княже* [Гута, Богородч. Ів.-Фр.], г. *Князів Діл* [Опака Дрог. Льв.], *Князькі Багна* [Дов. Дрог. Льв.], уроч. *Княжичі* [Підгор. Ск. Льв.], п. *Княжчина* [Хащ. Ск. Льв.] к. с. *Царівський Потік* [Вол. Ск. Льв.], в., пас. *Царів Вершок* [Терн. Ск. Льв.]. Щодо оніма *Цар*, то він радше всього виник від прізвиська носія, яке йому дали, мабуть, за певну поведінку в суспільстві, оскільки такий ранг для України не властивий.

Існування панів, які володіли селами, відоме бойкам. Землі, що ними вони користувалися, переважно так і називали – панські. Зрештою, це відбилось і в мікротопоніміці: сін. *Панська Гора* [Корч. Ск. Льв.], сін. *Панський Високий* [Клим. Ск. Льв.], пот. *Панський Потік* [Підгор. Ск. Льв.], о. п., пас., сін. *Панське* [Верхн. Ск. Льв.]. Однак паралельно існували і громадські землі: п. *Громадське* [Тух. Ск. Льв.], л. *Громадський Ліс* [Клим. Ск. Льв.], сін., чаг. *Скарбовий Бескид* [Опор. Ск. Льв.], лука, сін. *Скарбовий Город* [Гр. Ск. Льв.], пас. *Скарбова Дорога* [Тух. Ск. Льв.], сін. *Скарбовий Явірник* [Опор. Ск. Льв.]. В українській літературній мові *скарбовий* має дефініцію – “який належить державній скарбниці”¹³.

У селах Бойківщини існував ще соціальний прошарок, який виконував своєрідну охоронну функцію: сін. *Гайдуків Жолоб* [Риб. Дрог. Льв.], г., сін. *Шандрів* (шандор < жандарм) [Лем. Рожн. Ів.-Фр.].

Соціальний поділ народу стосувався і робітничого класу населення. Як показують виявлені оніми, на Бойківщині займалися здебільшого ремісництвом, промислом та скотарством: в. *Козарницький Вирьх* [Вол. Ск. Льв.], г. *Козарницький* [Вол. Ск. Льв.], к. с., сін. *Козарський* [В. Рож. Ск. Льв.], пас. *Гончарьки* [Ялин. Ск. Льв.], к. с., о. п. *Гутаки* [Лем. Рожн. Ів.-Фр.], к. с. *Ковальщина* [Корч. Ск. Льв.], сін. *Ковалів Верх* [Дов. Дрог. Льв.], к. с. *Ковалівський Вирьх* [Вол. Ск. Льв.], к. с. *Масляниківщина*

[Ялин. Ск. Льв.], пас., пот. *Мельничний* [Дов., Нов. Кроп. Дрог. Льв.], п. *Олійниківський Присліп* [Коз. Ск. Льв.], сін. *Стельмахів* [Дов. Дрог. Льв.].

Звичайно, всі зазначені мікротопоніми утворилися внаслідок діяльності того чи того соціального соціуму, однак назва вказувала або безпосередньо на виконавця, або ж була закладена в антропонімі, який все ж первісно виник від роду занять.

3) Більшість відантропонічних мікротопонімів – маскуліного характеру. “Це спричинено тим, що в українців з давніх-давен главою сім’ї був чоловік. Та все ж за певних обставин жіночі імена також могли ставати базовими. Це траплялося тоді, коли на жінку переходили обов’язки глави сім’ї, або коли вона чимось особливим виділялася в родині”¹⁴. Дослідниця гендерних студій О.Кісь зазначає, що “в більшості суспільств жінок розглядають як частину природи і розташовують їх поза історичним часом та простором мислення; натомість чоловіки, як частини культури, живуть в історії, творять, діють, досягають, втілюючи все людське. Культура асоціює чоловіка зі здобутками, прогресом, суспільством і цивілізацією, і водночас схильна біологізувати жінку, зводячи її культурне покликання до репродуктивних функцій та природного відтворення. В такий спосіб вибудовується ієрархія категорій чоловічого та жіночого в культурі, де саме жінка та жіночі цінності виявляються знеціненими, маргінальними, другорядними”¹⁵. Це підтверджує і мікротопонімікон Бойківщини, де виявлено поодинокі назви, мотивовані жіночими іменами: п. *Мартина Копань* [Рик. Ск. Льв.], сін. *Маринцівський Вирьх* [Пл.-Бр. Ск. Льв.], г. *Парашка* [Корост., Корч., Підгор. Ск. Льв.], пас., сін. *Романиха* [В. Рож. Ск. Льв.], г. *Юрчиха* [Корч. Ск. Льв.]. Два останні оніми походять, як бачимо, від андронімів. Більшість зафіксованих найменувань творять чоловічі антропоніми різної генези: л. *Андріївське* [Орявч. Ск. Льв.], сін. *Давидівська Полянка* [Хащ. Ск. Льв.], п. *Данилове* [Мита Ск. Льв.], г., о. п., пас., сін. *Іванівки* [Тух. Ск. Льв.], сін. *Карпина Яма* [Клим. Ск. Льв.], г. *Кіндрат*

¹⁴Сокіл Н. Мікротопонімія Сколівщини.– Львів, 2008.– С. 94.

¹⁵Кісь О. Жінка в традиційній українській культурі (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.).– Львів: Інститут народознавства НАН України, 2008.– С. 45.

¹³Словник української мови: В 11 т.– К.: Наук. Думка, 1978.– Т. ІХ.– С. 253.

[Либ. Ск. Льв.], л., сін. *Макарів Кут* [Опор. Ск. Льв.], сін. *Максимів Вершок* [Тухол. Ск. Льв.], п., сін. *Маркове* [Клим. Ск. Льв.], о. п. *Микутина Сиговка* [Лав. Ск. Льв.], п. *Павлове* [Мита Ск. Льв.], л. *Петрів Чертіж* [Гр. Ск. Льв.], о. п. *Романове* [Пог. Ск. Льв.], сін. *Сидорів Горб* [Довж. Ск. Льв.], в. *Тарасів Верх* [Підгор. Ск. Льв.], бер. *Троянова Опека* [Опор. Ск. Льв.], л. *Хомівське* [Лав. Ск. Льв.], о. п. *Якимове* [Либ. Ск. Льв.].

Гендерний характер мікротопонімів проявляється не лише на лексичному рівні, а й на мнемичному, тобто в пам'яті носія. Скажімо, під час польового обстеження території Бойківщини відслідковувалось те, що чоловіки краще пам'ятають назви сінокосів, полів, лісів, боліт, озер, тобто тих територій, на яких вони проводять певні господарські роботи або ж займаються мисливством чи рибальством. Жінки та діти краще орієнтуються в найменуваннях місць, де ростуть ягоди, гриби, випасається худоба. На обстежуваній території зафіксовано найменування гендерного типу: сін. *Бабський* [Риб. Дрог. Льв.], л., пас. *Баб'янки* [Дов. Дрог. Льв.], сін. *Дідів Кут* [Коз. Ск. Льв.], бер. *Дідикова Опека* [Опор. Ск. Льв.].

4) Індивідуумний аспект проявляється насамперед у відантропонічних мікротопонімах, де також домінує чоловіче начало. Ці найменування стосуються господарської діяльності, приналежності, певних екстремальних ситуацій, за яких був названий об'єкт. "Вся господарська діяльність, яка пов'язана з освоєнням об'єктів простору, пов'язана з чоловіком як главою сім'ї, і це відображається у наданні його імені об'єкту. Приналежність об'єкта також оформлена назвами від чоловічих антропонімів, що відображало законодавчу, юридичну базу, що існувала в державі. Тільки в неординарних випадках, наприклад, за відсутності чоловіка, глави сім'ї, або ж при наголошенні факту спадкоємства, дарування, купівлі об'єкт іменувався одиницею жіночого антропоніма"¹⁶. У такому випадку мікротопоніми творились від прізвищ та прізвиць: л. *Баранівська Стіна* [Гр. Ск. Льв.], сін. *Бичкове* [Либ. Ск. Льв.], чаг. *Воробчикові Млаки* [Ялин. Ск. Льв.], чаг. *Галадійова Кичера* [Ялин. Ск. Льв.], пас. *Грибів Діл* [Лав. Ск. Льв.], л. *Гупчина Яма*

[Вол. Ск. Льв.], бер. *Дзьобівський Беріг* [Ялин. Ск. Льв.], п. *Довганичові Біги* [Нагір. Ск. Льв.], пас. *Дроздів Край* [Лав. Ск. Льв.], крч. *Заяців Беріг* [Хащ. Ск. Льв.], л. *Козутів Горб* [Терн. Ск. Льв.], пас. *Куньова Долина* [Ялин. Ск. Льв.], л., пас., пот. *Курів Кут* [Опор. Ск. Льв.], л. *Лапеївська Затінь* [Ялин. Ск. Льв.], г. *Муралів Вирьх* [Вол. Ск. Льв.], пас. *Пелехатого Полянка* [Лав. Ск. Льв.], п. *Плаксів Кут* [Нагір. Ск. Льв.], л. *Рижків Звориць* [Вол. Ск. Льв.], пот. *Синюкова Поточина* [Либ. Ск. Льв.], сін. *Шпортякова Затінь* [Хащ. Ск. Льв.]. Інколи в подібних онімах гендерна ознака стиралась, і в цьому випадку реалізувалося значення "сім'я", "родина", скажімо, сін. *Баранківці* [Корч. Ск. Льв.], к. с. *Зеленяки* [Заділ. Ск. Льв.], к. с. *Палії* [Либ. Ск. Льв.], уроч. *Стриженики* [Ямел. Ск. Льв.]. Отож, назви індивідуумного типу вказували здебільшого на приналежність об'єктів конкретним власникам.

Сакральність. Географічний простір неоднорідний, тому в структурі окремих простірних зон можна виділити і ту, яка має певний міфічний чи сакральний статус. Надприродні сили бувають злі (демон) та добрі (Бог). Такі назви в мікротопоніміконі досить суб'єктивні, оскільки суб'єктивний сам опис ірреальних образів, об'єктів, місць тощо. Це все зводиться до ментальності народу, витвору його фантазії, сталої системи образів тієї чи іншої нації. Відомо, що "будь-який ментальний образ носіїв надприродного начала, будь-яка його грань відзначається подвійним суб'єктивізмом, оскільки звичайна суб'єктивність відображення фрагменту дійсності за допомогою якої-небудь знакової системи примножується тут на фантомність самої "дійсності"¹⁷. На території Бойківщини зафіксовано такі мікротопоніми з "нечистою" семантикою: л. *Чортів Верх* (ТТ, с. 102), вир *Чортове Колесо* [В. Рож. Ск. Льв.], пот. *Чортів Потік* (ТТ, с. 14), г. *Чортів Чертіж* (ТТ, с. 12), сін. *Чортова Яма* [Дов. Дрог. Льв.]. Внутрішній зміст відповідних онімів відображає насамперед важке, труднодоступне, небезпечне місце. Скажімо, вир *Чортове Колесо*, що у селі Верхня Рожанка, окреслює найглибше місце в річці, круговерть, де вода може затягнути людину на дно. Люди боялися таких

¹⁶Климкова Л.А. Нижегородская микротопонимия в языковой картине мира: Автореф. дисс. ...докт. филол. наук.- Москва, 2008.- С. 36.

¹⁷Березович Е.Л. Язык и традиционная культура: Этнолингвистические исследования.- Москва: Индрик, 2007.- С. 205.

місць і завжди їх оминали. Відомо, що здавна людина обожнювала стихійні явища й сили природи, тому в її уяві виникли духи річок, лісів, рослин. Із прийняттям християнства колишні боги-духи в міфологічному мисленні перетворилися на бісів – різного роду нечисту силу. Все, що мало негативну оцінку з погляду розвинутої за християнства моральності, а також непізнане, таємниче, що не йшло від божественного провидіння, було віднесено до темної, диявольської сили¹⁸. Мікротопоніми такого плану формують густу назвотворчу сітку по всій території Карпат, а народ трактує їх по-своєму. Скажімо, скеля *Чортові Пальці* з'явилася тому, що пальці нечестивого було обірвано, вони скам'яніли і глибоко врізалися в землю¹⁹.

Мікротопоніми з апелятивом *чорт* в основі характерні для ономастикону не лише Бойківщини, а й для інших територій України. Наприклад, подібні оніми широко розповсюджені на північному заході нашої країни, що підтверджують їх кількісні вияви: *Чортів Вир*, *Чортів Ліс*, *Чортів Лісок*, *Чортів Луг*, *Чортів Міст*, *Чортова Гора*, *Чортова Долина*, *Чортова Кладка*, *Чортова Яма*, *Чортове Багно*, *Чортове Болото*, *Чортове Коло*, *Чортове Озеро*. Народ тлумачить ці об'єкти як такі, де “часто трапляються нещасні випадки”, “часто щось лякає людей”, “топляться люди”²⁰.

Атрибутом, місцем перебування нечистих сил вважається *пекло*. Воно стало теж мотиватором декількох мікротопонімів: *Пекло Блажівського* (ТТ, с. 153), *Пекло Павловича* (ТТ, с. 153), сін. *Пекло на Багнах* [Дов. Дрог. Льв.]. Мікрооб'єкт *Пекло* – підприємство з виготовлення асфальтової суміші – народ тлумачить так: “Як виготовляють суміш, то дим і сморід чути і видно далеко”²¹. У народній уяві *пекло* асоціюється із великими казанами смоли, у яких плавають грішники. Тому смола як невід'ємний компонент асфальту в народі ототожнюється з пеклом. Про-

те доміантним є все ж уживання мікротопоніма *Пекло* на окреслення небезпечних місць. Це підтверджує одна Карпатська легенда: “У Рафайлові є така скала, називаєсі Пекла. То таке льичне місце, шо ніхто не годин стати на край, аби дивитисі удолину. То там як стати, то таки видитсі, шо шось кигне туди, удолину, у ти Пекла”²². *Пекло* існує ще як топографічний термін. Скажімо, у поляків він означає “важкодоступне місце”²³.

Апелятиви *святий*, *божий* формували оніми з позитивним забарвленням. Поява в мікротопоніміконі Бойківщини негативних і позитивних сил пояснюється насамперед дуалістичною будовою світу, всього сущого. Так, є небо і земля, рай і пекло, нечисте і божественне: п. *Божий Грїб* [Слав. Ск. Льв.], г. *Свята Гора* (ТТ, с. 36, 123), кр. *Свята Криниця* (ТТ, с. 37), п. *Свята Убіч* (ТТ, с. 32), пас., п. *Рай* (ТТ, с. 153), крч. *Під Святим Яном* [Нов. Кроп. Дрог. Льв.] Як показує ілюстративний матеріал, назв із позитивною семантикою значно менше. Такі об'єкти зазвичай мали цілющі властивості, або ж на них відбувалися якісь чуда.

До одиниць, які відображають “верхні” і “нижні” локуси (тобто рай і пекло), можна віднести мікротопоніми, мотивовані апелятивами *білий* (свещенне) і *чорний* (нечисте). Канву кольорової семантики мікротопонімів становить *чорна* барва. У народній психології саме цей колір відображає щось негативне, темне, зле, жахливе. Інколи для підсилення контрасту вживається *білий*: стр. *Чорний Струмок* [Хащ. Ск. Льв.], стр. *Білий Струмок* [Хащ. Ск. Льв.]. Згідно з народною символікою, *білий* колір уособлює світло, сонце, життя, вічність, святість, божество, місяць, смерть, радість, святковість тощо²⁴. Ці протилежні кольори в народній уяві відтворюють образи добрих і злих духів, позитивні і негативні риси, бідність і багатство тощо. Таким чином, опозиція цих двох барв становить основний стрижень людського буття. Кількісно, однак, переважають на Бойківщині мікротопоніми з основою *чорний*:

¹⁸Чорт // 100 найвідоміших образів української міфології / Під заг. ред. О.Таланчук, Ю.Бедрика.– К.: Автограф, 2007.– С. 194.

¹⁹Легенди Карпат / Упоряд., заг. ред. та підгот. текст. Г.Г.Ігнатівича.– Ужгород: Карпати, 1968.– С. 159.

²⁰Словник мікротопонімів і мікрогідронімів північно-західної України та суміжних земель: У 2-ох т. / Упор. Г.Л.Аркушин.– Луцьк: РВВ “Вежа” Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2007.– Т. 2.– С. 489-490.

²¹Топоніміка Турківщини / Упор. П.Зборовський.– Львів: Камула, 2004.– С. 153.

²²Писана керниця: Топонімічні легенди та перекази українців Карпат / Зібр. і впоряд. Василь Сокол.– Львів: Інститут народознавства НАН України, 1994.– С. 124.

²³Zbieranie i opracowywanie nazw geograficznych. Przewodnik toponimiczny. Część II. Opracowywanie językowe nazw.– Warszawa: Główny Urząd geodezji i kartografii, 2003.– S. 92.

²⁴Словник символів культури України.– К.: Міленіум, 2002.– С. 24.

п. Чорна Гора [Круш. Ск. Льв.], пол. Чорна Рипа [В. Рож., Ялин. Ск. Льв.], в., л. Чорний Горб [Терн. Ск. Льв.], п. Чорний Діл [Круш. Ск. Льв.], к. с., л., сін., пас., п., пот., уроч. Чорний Потік [В. Рож., Верхн., Жуп., Круш. Ск. Льв.], пас. Чорні Ораниці [Довж. Ск. Льв.]. Найменування з таким компонентом властиві для інших слов'янських мов²⁵. Часто мотив найменування вжитий у переносному значенні. Такі об'єкти народ міг сприймати темними не лише візуально, а й на психоемоційному рівні. Скажімо, якщо скеля чи ліс були страшними, де часто блукали люди і под., то народ оминав ці території і виражав свій страх крізь призму барви.

Ступінь культурної значимості міфологічних чи сакральних назв значно вищий, ніж в інших назвах. У такому випадку мікротопоніми не позначають самі реалії, а певну культурну версію реальних властивостей чи ознак об'єктів. Наприклад, відповідні оніми семантично окреслюють території важкодоступні, болотисті, де, за народним уявленням, не ступає людська нога.

Мова, етнос і культура тісно взаємопов'язані. Етнокультурний аспект мікротопонімів досліджуваного краю відображає насамперед аксіологічні пріоритети народу. Мікротопонімна лексика концентрує в собі культурологічну інформацію міфологічного, релігійного, фольклорного характеру. Досліджувані власні назви містять етнокультурне начало, оскільки вони як пізнавальні знаки окреслюють "географічні" фрагменти світу та яскраво відтворюють специфічні форми буття етносу, творять своєрідний етнокультурний текст, що проливає світло на історію народу, його поселення, культурні відносини тощо.

Перелік умовних позначень

бер. – берег
бр. – брід
в. – верх
г. – гора
к. с. – кут села
крч. – круча
л. – ліс
о. п. – орне поле
п. – поле
пас. – пасовище

пол. – полонина
пот. – потік
прит. – притока
сін. – сінокіс
ск. – скеля
стр. – струмок
уроч. – урочище
цв. – цвинтар
чаг. – чагарник

Ів.-Фр. – Івано-Франківська обл.
Льв. – Львівська обл.
Богородч. – Богородчанський р-н
Дрог. – Дрогобицький р-н
Рожн. – Рожнятівський р-н
Ск. – Сколівський р-н
В. Рож. – Верхня Рожанка
Верхн. – Верхнячка
Вол. – Волосянка
Гр. – Грабовець
Дов. – Довге
Довж. – Довжки
Жуп. – Жупани
Заділ. – Задільсько
Ілем. – Ілемня
Клим. – Климець
Коз. – Козьова
Корч. – Корчин
Круш. – Крушельниця
Лав. – Лавочне
Либ. – Либохора
Нагір. – Нагірне
Нагуєв. – Нагуєвичі
Нов. Кроп. – Новий Кропивник
Опор. – Опорець
Орявч. – Орявчик
Підгор. – Підгородці
Пл.-Бр. – Плав'я-Бринівка
Пог. – Погар
Риб. – Рибник
Рик. – Риків
Росох. – Росохач
См. – Сможе
Сух. Пот. – Сухий Потік
Терн. – Тернавка
Трух. – Труханів
Тух. – Тухля
Тухол. – Тухолька
Хаш. – Хашованя
Ябл. – Яблунька
Ялин. – Ялинкувате
Ямельн. – Ямельниця

ТТ – Топоніміка Турківщини / Упоряд. П.Зборовський. – Львів: Камула, 2004. – 258 с.

²⁵Malec M. Słownik etymologiczny nazw geograficznych Polski. – Warszawa: Wyd-wo Naukowe PWN, 2003. – S. 59-60.